

УДК [632.4:633.16]:[631.86+631.811.98]
© 2011

Заярна О. Ю., аспірант*

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ БІОПРЕПАРАТІВ І РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ РОСЛИН ПРОТИ КОРЕНЕВИХ ГНИЛЕЙ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО

Рецензент – кандидат сільськогосподарських наук І.Ю. Боровська

*Наведено результати трирічного вивчення впливу системи захисту рослин на ураженість гелмінтоспоріозними кореневими гнилями (*Bipolaris sorokiniana* Shoet, *Drechslera teres* Ito.) та урожайність ячменю ярого. Результатами досліджень виявлено значний вплив передпосівної обробки насіння ячменю ярого бактеріальними препаратами: Агат-25К і Поліміксобактерин, грибними препаратами: Кладостим і Хетомік та регуляторами росту Вимпел і Мікрогумін на польову схожість, розвиток корневих гнилей та ураженість ними культури. Встановлено, що технічна ефективність їх застосування становить 3,5–40,9 %, а приріст урожаю – 0,08–0,99 т/га.*

Ключові слова: ячмінь ярий, кореневі гнилі, передпосівна обробка, біопрепарати, регулятори росту рослин.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку фітопатології характеризується посиленням прогресивного напрямку, що ґрунтується на обізнаності патогенезу та явищ імунітету як явищ мінливих, які виникають у результаті складних взаємозв'язків рослини з патогенним агентом і факторами зовнішнього середовища. З уваги на ці концепції, напрям фітопатологічних досліджень у даний час все більше схиляється в бік оздоровлення рослин та підвищення їх хворобостійкості за допомогою біопрепаратів і регуляторів росту рослин.

Аналіз останніх джерел і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. На сьогодні різними науковими установами розроблені інтегровані системи захисту рослин, що включають економічно доцільні й екологічно безпечні організаційно-господарські, агротехнічні, біологічні і хімічні методи [2]. Такі системи є складовою частиною біологічного землеробства, яке ведеться з метою зниження негативного впливу хімізації землеробства, підвищення родючості ґрунтів, збереження рівноваги в екологічній системі [8]. На жаль, сьогодні хімічні засоби залишаються пріоритетними в практиці за-

хисту рослин від шкідників та хвороб. Вочевидь, надійною гарантією екологічної безпеки може бути застосування біологічних засобів захисту та регуляторів росту рослин, що, на відміну від пестицидів хімічного синтезу, будучи привнесеними в агроecosystem, викликають якісних та кількісних змін серед компонентів біоти [4]. Регулятори росту і біопрепарати, посилюючи імунітет рослин, розкривають їх потенціал, сприяють реалізації закладених в організмі можливостей, у тому числі, необхідних імунних реакцій і життєвої енергії в цілому [3].

Останнім часом для захисту рослин від корневих гнилей (поряд із протруюванням насіння хімічними препаратами) все більшого поширення набуває екологічно безпечний метод передпосівної обробки насіннєвого матеріалу біологічними препаратами і регуляторами росту рослин [5].

Мета і завдання досліджень. Метою наших досліджень було вивчення впливу біопрепаратів та регуляторів росту рослин на розвиток корневих гнилей і урожайність культури. Перед нами були поставлені наступні завдання:

- підрахування польової схожості ячменю ярого по оброблених та необроблених варіантах;
- проведення обліків посівів ячменю на ураженість кореневими гнилями;
- визначення ефективності застосування досліджуваних препаратів;
- вивчення впливу біопрепаратів та регуляторів росту рослин на урожайність культури.

Матеріали і методи досліджень. Для досліджень використано бактеріальні препарати Агат-25 К, Поліміксобактерин, грибні препарати Кладостим, Хетомік, регулятори росту рослин Вимпел, Мікрогумін.

Ефективність передпосівної обробки насіння ячменю ярого сорту Геліос біопрепаратами і регуляторами росту рослин проти корневих гнилей вивчали в умовах польового дослідження на дослідних полях ХНАУ ім. В.В. Докучаєва.

* Керівник – кандидат біологічних наук, професор Ф.М. Марютін

Схемою дослідів передбачені такі варіанти: без обробки насіння хімічними та біологічними препаратами і регуляторами росту (контроль), обробка насіння: хімічним препаратом – Вітавакс 200 ФФ (еталон), бактеріальними препаратами – Агат-25 К та Поліміксобактерин, грибними препаратами – Кладостим, і Хетомік, регуляторами росту рослин – Вимпел і Мікрогумін. Сівбу проводили селекційною сівалкою. Спосіб посіву – суцільний, рядковий. Насіння загортали на глибину 5–7 см. Норма висіву – 4,5 млн. схожого насіння на гектар. Дослід було закладено методом рендомізованих повторень; повторність досліду триразова.

Облік ураженості рослин ячменю ярого кореневими гнилями проводили у фазах сходів, колосіння та воскової стиглості – за методикою ВІЗР у модифікації В.Ф. Пересипкіна і В.М. Підоплічко [9].

За результатами обліків визначали поширеність і розвиток корневих гнилей за методикою, розробленою у СО РАСХН, за органами кореневої системи [1, 11].

Облік технічної ефективності заходів у захисті від хвороб проводили за формулою:

$$B = (P_k - P_o) * 100 / P_k,$$

де: *B* – технічна ефективність, %; *P_k* – показник розвитку хвороби на контролі; *P_o* – показники розвитку хвороби на дослідній ділянці.

Технічна ефективність проведених заходів вказує на результат застосування препарату проти шкідливого організму в конкретних умовах, зазначений показниками пригнічення розвитку хвороби й ураження рослин на оброблених ділянках у порівнянні з необробленими (контроль) [10]. Додатковий врожай (приріст) визначали за загальноприйнятою методикою [6].

При обробці експериментальних даних використовували методи математичної статистики [7].

Результати досліджень. Ефективність біопрепаратів і регуляторів росту рослин вивчали в порівнянні з Вітаваксом 200 ФФ (еталон) та контролем.

Результати обліків із визначення польової схожості насіння ячменю ярого по варіантах досліду за 2008–2010 рр. наведені у табл. 1.

Середні показники за роки досліджень свідчать, що обробка насіння біопрепаратами і регуляторами росту позитивно впливає на польову схожість насіння. В усі роки показник польової схожості насіння був вищим за контроль, особливо підвищення польової схожості відмічено у 2009 р. на варіантах Вимпел і Кладостим (125,7 % до контролю). Середні (за три роки) показники польової схожості на цих варіантах становлять 118,0 і 117,3 % до контролю відповідно.

На посівах ячменю ярого на дослідному полі ХНАУ ім. В.В. Докучаєва у 2008–2010 рр. відмічали такі хвороби: кореневі гнилі, плямистості, борошниста роса, тверда, чорна та летюча сажки. Кореневі гнилі в роки досліджень мали суттєве поширення. У контролі максимальна поширеність корневих гнилей у середньому за три роки становила 68,9 % із коливаннями по роках від 60,0 до 73,3 %, а розвиток – 39,4 % (від 35,0 до 45,8 %).

Кореневі гнилі виявляли в кожній із фаз розвитку – від сходів до воскової стиглості. Стосовно впливу на розвиток корневих гнилей біопрепаратів і регуляторів росту рослин, якими обробляли насіння перед посівом, відмічено, що всі препарати певним чином стримували розвиток хвороби і за ефективністю не поступалися Вітаваксу 200 ФФ. У середньому за роки досліджень максимальна поширеність корневих гнилей по варіантах зменшувалась у 1,2 (Агат-25 К, Хетомік, Поліміксобактерин) та у 1,5 разу (Вимпел, Кладостим) порівняно з контролем (табл. 2). Відносно Вітаваксу 200 ФФ – у 0,9 разу (Агат-25 К, Хетомік, Поліміксобактерин) та у 1,1 разу (Вимпел, Кладостим). Таким чином, регулятор росту рослин Вимпел у досліді показав найвищу ефективність у зниженні корневих гнилей: у середньому за три роки 40,9 %.

1. Вплив біопрепаратів і регуляторів росту рослин на польову схожість насіння ячменю ярого

Варіант	Польова схожість насіння (у % до контролю)			
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	середнє
Контроль	100,0	100,0	100,0	100,0
Вітавакс 200 ФФ	120,6	116,4	103,3	113,4
Агат 25 К	113,3	121,4	106,7	113,8
Вимпел	119,3	125,7	108,9	118,0
Хетомік	–	122,5	103,3	112,9
Мікрогумін	–	121,4	106,7	114,0
Кладостим	–	125,7	108,9	117,3
Поліміксобактерин	–	124,2	104,4	114,3

2. Вплив біопрепаратів і регуляторів росту рослин на ураженість ячменю ярого корневими гнилями

Варіанти дослідів	Максимальна ураженість ячменю ярого корневими гнилями, %							
	2008 р.		2009 р.		2010 р.		середнє	
	*P	**R	P	R	P	R	P	R
Контроль	73,3	45,8	73,3	35,0	60,0	37,5	68,9	39,4
Вітавакс 200 ФФ	53,3	30,0	50,0	26,7	50,0	31,7	51,1	29,5
Агат 25 К	63,3	33,3	53,3	30,0	50,7	35,0	55,8	32,8
Вимпел	53,3	20,8	53,3	27,5	36,7	20,0	47,8	22,8
Хетомік	–	–	63,3	33,3	53,3	36,7	58,3	35,0
Мікрогумін	–	–	53,3	29,2	50,0	30,0	51,7	29,6
Кладостим	–	–	40,0	28,3	53,3	25,0	46,7	26,7
Поліміксобактерин	–	–	60,3	32,5	53,3	33,3	56,8	32,9

Примітка: * P – поширеність; ** R – розвиток

3. Технічна ефективність передпосівної обробки насіння ячменю ярого біопрепаратами і регуляторами росту рослин проти корневих гнилей

Варіанти дослідів	Технічна ефективність, %			
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	середнє за три роки
Контроль	–	–	–	–
Вітавакс 200 ФФ	34,5	23,7	15,5	24,6
Агат 25 К	27,3	14,3	6,7	16,1
Вимпел	54,6	21,4	46,7	40,9
Хетомік	–	4,9	2,1	3,5
Мікрогумін	–	16,6	20,0	18,3
Кладостим	–	19,1	33,3	26,2
Поліміксобактерин	–	7,1	11,2	9,2

4. Урожайність ячменю ярого сорту Геліос у залежності від обробки насіння біопрепаратами і регуляторами росту рослин

Варіанти дослідів	Урожайність, т/га				Середній приріст урожаю, т/га
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	середня	
Контроль	4,06	2,01	2,07	2,72	–
Вітавакс 200 ФФ	4,55	2,11	3,28	3,32	0,60
Агат 25 К	4,59	2,18	3,81	3,53	0,81
Вимпел	4,62	2,24	4,26	3,71	0,99
Хетомік	–	2,11	2,13	2,12	0,08
Мікрогумін	–	2,23	3,14	2,69	0,65
Кладостим	–	2,21	3,59	2,90	0,86
Поліміксобактерин	–	2,12	3,42	2,77	0,73
НІР ₀₅	0,15	0,27	0,39		

Грибний препарат Кладостим, хімічний препарат Вітавакс 200 ФФ та регулятор росту рослин Мікрогумін забезпечили технічну ефективність у середньому за 2008–2010 рр., відповідно, 26,2; 24,6 і 18,3 % (табл. 3).

У варіантах, де застосовували бактеріальні препарати Агат-25 К та Поліміксобактерин і грибний препарат Хетомік, зафіксована технічна

ефективність на рівні 16,1, 9,2 і 3,5 % відповідно.

У різні за метеорологічними і фітосанітарними умовами роки досліджень (2008–2010 рр.) урожайність ячменю ярого по всіх варіантах суттєво коливалася (табл. 4).

Середня урожайність на контролі за роки досліджень становила 2,72 т/га.

У варіантах із застосуванням регулятора росту

рослин Мікрогуміну та біопрепаратів Поліміксобактерин, Агат-25 К, Кладостим приріст урожайності становив 0,65–0,86 т/га, або 23,9–31,6 % у порівнянні з контролем.

Найбільший приріст урожайності в досліді забезпечив регулятор росту рослин Вимпел – 0,99 т/га, що становить 36,4 % до контролю.

Найменший приріст урожайності при використанні біопрепарату Хетомік – 0,08 т/га, що становить 2,9 % до контролю.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Білик М.О. Практикум з фітосанітарного моніторингу і прогнозу / М.О. Білик, А.В. Кулешов. – Х., 2006. – 224 с.
2. Білик М.О. Ефективність застосування біопрепаратів і регуляторів росту рослин проти корневих гнилей ярої пшениці / М.О. Білик // Вісник Харківського національного аграрного ун-ту ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2009. – № 8. – С. 9–12.
3. Біологічно активні речовини в рослинництві / З.М. Грицаєнко, С.П. Пономаренко, В.П. Карпенко, І.Б. Леонтюк – К., ЗАТ "НІЧЛАВА", 2008. – 352 с.
4. Боярин В.В. Агат-25К на посівах зернових / В.В. Боярин // Карантин і захист рослин. – 2006. – № 7. – С. 13–14.
5. Васильєва В.Л. Світоглядні та методологічні засади мікробіологічного методу захисту рослин від шкідників і хвороб / В.Л. Васильєва, В.Л. Кулініченко // Мікробіологічний журнал. – 1999. – 61. – С. 75–85.
6. Доля М.М. Фітосанітарний моніторинг /

Висновки. Результати досліджень свідчать, що переважна більшість випробуваних біопрепаратів і регуляторів росту при використанні їх для передпосівної обробки насіння ячменю ярого показали ефективність у межах 16,1–40,9 %. Найбільший приріст урожаю ячменю ярого встановлено у варіантів, де насіння культури перед посівом було оброблено регулятором росту рослин Вимпел (0,99 т/га) і біопрепаратом Кладостим (0,86 т/га).

Доля М.М., Поколій Й.Т., Мамчур Р.М. – К.: ННЦІАЕ, 2004. – 294 с.

7. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта: с основами статистической обработки результатов исследований / Б.А. Доспехов. – М.: Агропромиздат, 1985. – 351 с.

8. Патица В.П. Перспективи використання біопрепаратів у землеробстві / В.П. Патица // Зб. наук. праць ін-ту землеробства УААН. – К., 1999. – Вип. 4. – С. 84–91.

9. Пересыпкин В.Ф. Методические указания по учету вредителей и болезней сельскохозяйственных культур / В.Ф. Пересыпкин, В.Н. Пидопличко. – К., 1975. – С. 58–62.

10. Справочник агронома по защите растений / [Ченкин А.Ф., Черкасов В.А., Захаренко В.А., Гончаров Н.Р.]. – М.: Агропромиздат, 1990. – 367 с.

11. Чулкина В.А. Защита зерновых культур от обыкновенной гнили / В.А. Чулкина – М.: Россельхозиздат, 1979. – 40 с.